

ADLİ SOSYAL HİZMET ANLAYIŞINDA GERÇEKÇİ YAKLAŞIM

Realist Social Work Perspective in Justice

Prof. Dr. Mustafa T. YÜCEL^(*)

Giriş

İspanyolca dilinde cümlelerin başında (¿) ters dönmüş bir soru işareti ile başlarken ben de tebliğimi doğru soru işaretleri ile başlamak istiyorum.

1. Adalet sistemine ait her özel niteliğin şu iki yönlü soru ile irdelenip irdelenmediği: Hangi işleve hizmet için var olduğu? Ve bu işlev yerine getiriliyor mu? Örneğin Cezaevleri genel müdürlüğü web sitesinde Ardınç programı çerçevesinde psiko-sosyal eğitici amaçlı on beş yayının de facto gerçekliği var mıdır?
2. Adli sistemdeki sosyal hizmet anlayışı/uygulaması/ biçimsel görüntü ötesinde işlevsel gerçekliği hiç sorgulandı mı?
3. Sosyal hizmet uzmanları doğru bildiklerini uygulayabilme olanaklarına sahip olabildiler mi? Adli sistemdeki aktörlerle sembolik etkileşime girebiliyorlar mı? Yeni Türk Ceza Siyaseti miladı olan 2005 yılından bu tarihe dek aktörlerin zihniyet kalıplarında bir değişimine tanık olundu mu?
4. Yeni bir vizyon/köklü çözüm/hukuk fakültelerinde klinik çalışmalar /mevcut klinik çalışmaların niteliğinin terapötik hukuk uygulamasındaki katkısı irdelendi mi?

^(*) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilim Dalı Başkanı

İstatistiksel Özurük

Yıllar itibariyle 100,000 nüfusa göre çocuk sanık sayısı seyri

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1310	1530	1563	1523	1463	1564	1723	1811	2034	2315

Karanlık sayıdaki artış oranına bakılmaksızın on yıl süredeki artış oranı % 76,7 iken, terapötik yaklaşım oranı ne olduğu bu sempozyumda tartışılacaktır.

2013 yılı istatistiklerine göre, çocuk ceza mahkemelerinde mahkumiyet oranı % 59.3 iken beraat oranı % 40.7 olmasının sizce anlamı nedir? Lekelenmeme hakkının ihlali, post yargılama travması. Diğer kararların dağılımına bakıldığında görülen tablo biçimsel nitelik ötesinde olumlu bir görüntü sergilememektedir. Şöyle ki,

Uzlaşma	Hükümün açıklamasının geri bırakılması	Hüküm verilmesine yer olmadığı	Ceza verilmesine yer olmadığı
4,759	37,307	615	4,787

2013 yılında ilk derece çocuk ceza mahkemelerince karara bağlanan davaların açıldıkları yıllara göre dağılım tablosu aşağıdadır.

2009 öncesi	2010	2011	2012	2013
2,709	4,738	17,759	61,408	55,209
1.9	3.3	12,5	43,3	38,9

2013 yılında çocuk ceza mahkemelerince karara bağlanan davalardan %38,9'u aynı yıl için karara bağlanırken, % 61,1 ise 2012 ve öncesi yıllarda açılmış olanlardır.

Yetişkinlerin yargılanmasına bakıldığında görülen, %42,5'inin aynı yıl içinde, % 57,5'inin ise önceki yıllarda açılmıştır.

2009 ve öncesi	2010	2011	2012	2013
145,739	146,010	354,529	1,354,397	1,478,052
4,2	4,2	10,2	38,9	42,5

Bu verileri somutlaştırmak üzere kesinleşmiş bir karara değinmek istiyorum: Zonguldak'ta biri 4, ikisi 6 yaşında 3 kıza cinsel istismar suçundan sanık K'ye(29 yaş) ruh sağlığı bozulduğu yönündeki adli raporu

doğrultusunda hükmedilen toplam 37,5 yıl hapis cezası; Yargıtay'ın ruh sağlığının olay sonrası adli makamlara gidip gelmeleri sırasında bozulmuş olabileceği ile karar bozuldu. Yeniden yargılama sonucu ceza 12 yıl 11 aya düşürüldü. (2008) 6 yıldır süren dava. Bu süre de farklı kurumlardan da ruh sağlığı raporları verilmiş. Çocuklar şimdi 10 ve 12 yaşlarındadır.¹

11/2014 tarihi itibariyle cezaevlerindeki mahpus sayısı

HÜKÜMLÜ				TUTUKLU				GENEL TOPLAM	
ERKEK	KADIN	ÇOCUK	TOPLAM	ERKEK	KADIN	ÇOCUK	TOPLAM	TOPLAM	
126.787	4.706	494	131.987	19.885	835	1.490	22.210	154.197	

Türkiye nüfusu 76,667,864'na göre 100,000 deki oranı 201 olarak Avrupa Cezaevlerindeki en yüksek oranı oluşturmaktadır. Cezaevine girenler veya ortalama kalış süresini azaltmadan nüfus kabarıklığını gidermenin çaresi yoktur. Öte yandan, kabarık cezaevi nüfusuna devamlı suç oranında önemli derecede zorunlu bir azalmaya tanık olamaya- çağımız da bilinmelidir. Ülkeye egemen olan bu siyaset cezaevleri demir yasasına ters bir uygulamadır. Nitekim, Almanya'da %7,5 olan hapis oranı Türkiye'de(2013) yetişkinler için %21,7, çocuk suçlular için de % 22,1 olmuştur. Para cezası oranı ise yetişkinlerde % 12,7 iken, çocuklarda % 50,6'a yükselmiştir. Almanya'da bu oran % 75 civarındadır.

Hukukun İnsanı Boyutu

Dünyanın en zor işlerinden biri "bir işin nasıl yapılabileceğini bilip nasıl yapılamadığını tanık olmaktır." Yapılanın insani olmadığı kesin. Bunun nedeni öğrencilere öğretti, kavramlar, hukuki muhakeme ötesinde insan ihmal edilmektedir. 1960'larda Rahmetli Hocamın Ceza Hukuku kitabı kapağında "hümanist açıdan Ceza Hukuku" yazılı idi. Şimdilerde ise kuru başlıklar, içeriği de o derece kuru normatif analizler ile dolu. Çok değerli bir ceza usulü hocamıza, 1150 sayfalık ceza usulü kitabı için "içinde insan yok" dediğimin üzerinden tam yedi geçti amma kitabın insanlıktan nasibi almamış olduğunu görmekteyim.

Hukuk teorisi, kavramlar ve soyutlamalarla dile getirilmekte, gerekçelendirilmekte ve somutlaştırılmakta ise de, kurallardan biri ihlâl edildiğinde cezalandırılan ve cezaevine konulmanın bir kavram değil, bir insan

¹ Bkz. *Hürriyet* (9/11/2014) s. 3

olduğu unutulmamalıdır. İnsanı devre dışı bırakıp, hukuku cansız nesnelere *toplama* dönüştüremeyiz. Bir kavram ne denli yüceltilirse yüceltilsin, anlamı, kavramın tikel/ toplumsal varlıkların deneyimlerine ilişkin sonuçları gözlenerek irdelenmeli; ve hukuk bilgisinin, uğruna hukuk yaratılan kişiler/toplum göz ardı edildiğinde, çok az şey ifade edeceği bilinmeli; hukukun insani boyutu olduğu kadar *toplumsal bir olgu* olduğu unutulmamalıdır.

Yargılamanın tümü *formal* ve *enformal* etkileşimlerin yer aldığı sosyal bir durum; de facto ceza mahkemelerinde neler olduğunu anlamaya; yargının saydamlaşmasına belirgin şekilde ihtiyacımız var.

Öğretiye bakıldığında, ceza adaleti, üç katlı bir doğruluk sorusunu irdeleme sürecidir: 1)Olgunun doğruluğu, 2) Hukuki görüşlerin doğruluğu (tündengelimli muhakeme) ve 3) Hükmedilen yaptırımın terapötik açıdan doğruluğu ve yerindeliği. Şimdi bu süreci 179 yıl ara ile iki dava üzerinden irdeleyelim. Birincisi, *19.Yüzyılda Bir Aile Cinayeti-Annemi, Kız kardeşini ve Erkek Kardeşini Katleden Pierre Riviere'nin*(1835) duruşmasıdır.² O tarihte psikiyatrların duruşmada görüş bildirmesi ve sorgulanmasına tanık olunmuştur. İkinci dava, Güney Afrika'da Oscar Pistorius davasıdır: Dava 3 Mart 2014'de başladı-233 günlük maratonla son buldu. Bilirkişiler, ifadeler ve çapraz sorgulamalarla geçen bir süreci TV'lerde izledik. Bu dava iki evreli bir süreçle, 1.Hüküm Yargılaması ve 2. Yaptırım saptama yargılaması (*sentencing*) ile tamamlandı. İkinci evrede uzmanların yaptırım konusundaki görüş ve raporlarını sunmasına yer verildi. Türk ceza yargılamasında ikili evre olmadığı için duruşmada okunan sabıka kaydı ile suçlu aleyhine bir ön yargı oluşturulmakta; usulün temel ilkelerinden olan *masumiyet karinesi* buharlaşmaktadır. Kişi yüz suçtan sabıkalı olsa bile yargılandığı suçu işlememiş olabileceği göz ardı edilmektedir. Çıkarım, yargılamada suçun veya masumiyetin değerlendirildiği bölüm ile mahkemenin hüküm verdiği bölüm arasında açık bir ayrım olmalıdır. Bu sistemde, sadece hükümle ilgili olan karakter soruşturmaları (örneğin, sanığı tehlikeli olarak tanımlayan bir psikiyatri raporu) hüküm verilmesinden sonra daha kapsamlı yapılabilmektedir.

Hukukun ve dolayısı ile yargının kendilerinden beklenen toplumsal sosyal işlevleri şöyledir:

² M.Foucault. *19.Yüzyılda Bir Aile Cinayeti-Annemi, Kız kardeşimi ve Erkek Kardeşimi Katleden Pierre Riviere*/1835, Ara Yayıncılık, 1991.

1. Uzlaşmazlıkların giderilmesi(reaksiyon işlevi),
2. Davranışların yönlendirilmesi işlevi(düzen işlevi),
3. Yaşam koşullarının biçimlendirilmesi(sosyal planlama işlevi),
4. Hukuk uygulaması: Belirli tekniklerin ve becerilerin geliştiril- mesi ve uygulanması-hukuksal içtihat alanı(denetim ve gözetim işlevi).

Şimdi yargılamaya özgü sosyal şifrelerin tasvir ve analizini irdeleyelim.

Günümüzde yargılamanın uygun yönetimi ile bu süreçte rol alan kişilerin pratiği, bu süreci düzenleyen hukuk kurallarının teknik mükemmelli- ğinden daha fazla önemlidir. Unutulmamalıdır ki, kişi haklı olduğu davasını kaybedebileceği gibi suçlu kişi de (örneğin davası zamanaşımından düştüğü için) ceza görmeyebilir. Bu bağlamda, yargılama sürecindeki kurum ve araçların adaletin gerçekleşmesine ne derece yardımcı olduğu; mahkeme kararlarının usuldeki rafine kavramlar sonucu daha mı âdil olduğu gibi sorular gündeme gelmektedir. Yargılama süreci, gerçekte akademisyenlerin eserlerinde işlediği mantıksal soyutlamalardan üretilmiş kesin sonuç sağlayıcı bir normlar kümesi değildir. Usul hukukuna özgü soyut irdelemeler ve entelektüel oluşumlar bir yana bırakıldığında, gerçekte bu hukukun, kamu düzenini sağlamak amacıyla yargı gücüne verilmiş işlevsel sosyal araçlar olduğu unutulmamalı; bu bağlamda *etki analizleri* kaçınılmaz olmalıdır. Bu nedenle, Sempozyumda Dr. Aygül Nalbant tarafından sunulacak “6284 sayılı Yasa Çerçevesinde verilen tedbir Kararlarının Etkililiği” tebliği önemlidir.

Yargı sürecinde *hukuk yargısı* ile *ceza yargısı* yer almaktadır. Sorun bunlardan hangisine öncelik verilmesidir. İlk bakışta insan hakları ihlallerinin yoğun yaşanabildiği, bunlardan sistemdeki ajanların (örneğin kolluk güçleri/ savcılar) sorumlu olması; özellikle ceza yargısındaki beraat oranı ile süreçteki davaların buharlaşmasında yoğunlaşma, suç patlamalarının yerli/ yabancı yatırımlar için ürktücü nitelik taşınması göz önüne alınarak ceza yargısına öncelik verilmesi düşünülebilirse de, hukuk yargısındaki *hız* da hak ihlallerine karşı proaktif bir işlev gördüğünden her iki yargı türü eş zamanlı olarak ele alınmalıdır.

Bu konuda karşımıza çıkan başlıca sorular şunlardır:

- Hukuk usulündeki teorik/kuramsal oluşumlar adaletin gerçek-leşmesine yardımcı oluyor mu?
- Mahkeme kararları gerçekte usuldeki rafine kavramlar sonucu daha mı adil olmaktadır? Diğer bir anlatımla, yargılama süreci, gerçekten bilim

adamlarının eserlerinde işlediği üzere, mantıksal soyutlamalardan üretilmiş kesin sonuç sağlayıcı vasıtalar silsilesi midir?

- Hukuk yargılamasına, hâkimin hakemliği mi, yoksa ceza yargılamasında olduğu gibi hâkimin resen yargılamayı yönlendirmesi (hâkimin aktifliği) mi egemen olmalıdır?
- Hukuk usulü için yapılacak çalışmalarda temel alınacak kavram ve ilkelerin sosyo-kültürel boyutları nelerdir?

Bu ve diğer soruların, sistem analizlerine dayalı, adliye kültürü temelli, *multi-disipliner* nitelikli araştırmalarla yanıtlandırılması ilkesi artık benimsenmelidir. Hukukçular ve bilim adamları, pragmatik bir yaklaşımla, enerjilerini artık adaletin gerçekleşmesine; ve adalete susamış insanların hizmetine sunmalıdırlar. Bilinmelidir ki, yargılama, hâkimler, taraflar ve tutanak katibinden oluşan aktörleriyle diyalektik bir süreçtir. Bu kişiler, ne soyut yaratıklar ve ne de birbirine benzer mekanik kuklalar. Her biri kendi bireysel ve sosyal dünyasında, duyguları, ilgileri, görüşleri/ önyargıları ve alışkanlıkları, bazen kötü alışkanlıkları olan kişilerdir. İşte bu kötü alışkanlıklar adli kültürün bir parçası olarak yer ettiğinde *yargılama sendromuna* tanık olunacaktır. Bu bağlamda, alışkanlık yada görenek diye de adlandırılan uygulamaların yargılama sürecinin yavaşlamasındaki payı düşünüldüğünde daha fazla olmaktadır. Gerçekte, yargılama sürecinin fizyonomisi usul normlarından ziyade onu uygulayanların tutum ve davranışlarıyla şekillenmektedir. Bu teorik yaklaşım karşısında, mahkemenin karara varabilmesi için gerekli kanıtların sunulması ve tartışılması, tanıkların dinlenmesi bakımından taraflar *de facto* olarak eşit haklara sahip midir? Mahkemece ispat konusuyla ilgili olarak taraflara eşit/ayırmsız davranılmakta mıdır? İşte yine irdelenmesi gereken sorularla karşı karşıyayız.

Farklı Gezegener

Yargı mensubu hakimler ve savcılar Mars'dan, davranış bilimcileri/psikolog/sosyal hizmet uzmanları Venüs'ten.² Bunun nedenleri:

² *Sayın Türkiye Psikologlar Derneği Yetkilisi, Yürüttüğü çalışmalar kapsamında Siz Dernek Yetkililerine bir konuda danışma ihtiyacı hasıl olmuştur. Prof. Dr. Yücel, psikoloji biliminin adalet mekanizması içindeki gerekliliğini her platformda dile getirmekte ve gereken ihtimamın gösterilmemesinden kaynaklı kaygı ve şikayetlerini ifade etmektedir. Bu minvalde, acaba adalet mekanizması içinde Derneğinizi yaptığı herhangi bir çalışma var mıdır? Adalet Bakanlığı nezdinde psikologlar arasından herhangi bir bilirkişi listesine başvuru yapılması konusunda talep olmuş mudur ya da Adalet Bakanlığı ile iş birliği*

1. Hukuk ile davranış bilimcileri farklı dilleri konuşmaktadır; eğitimleri farklı; inter-disipliner eğitim alanların sayısı ise çok azdır.

2. Bu alanlar, değerler sistemleri ekseriya çatışma içinde olan farklı dünyaları temsil etmektedir. Hukukçular için doktrinler, medeni haklar, örnek içtihat ve müvekkiline özel bir davada arzulan sonucunu sağlamak önemli bileşenlerdir.

3. Hukukta, davranış bilimlerinde sorulan sorulardan farklı sorular sorulmaktadır. Birincisi için yeterli olan bir *gerçek* diğeri için yeterli olmayabilir. Hukukta kanıt kurallarınca gerçek belirlenirken, güvenilirlik/*kredibilite*, sunulan kanıtın kabul edilip edilmemesinde önemli bir faktördür. Bunun tam karşısı olarak, gerçeğin belirlenmesi için davranış bilimleri yöntemleri oldukça farklıdır. Bunlar deneylere, sistematik gözleme, güvenilir ve geçerli sonuçların tekrarlanabilmesine (*replicability*) dayalıdır.

Hukuk doktrinel ve mantık temelli iken, davranış bilimleri, bilimsel metodların tatbiki ile bilimsel teorilere yapılabilecek katkı ile ilgilidir. İstatistik olasılıklar ve eşleşen (corresponding) belirsizlikler. ampirik metodolojiye özgüdür. Hukukta istatistik olasılıklarla değil, kanıt derecesine (o da bilimsel olmayan biçimde ve ampirik *tasarım* limitleri dışında) bakılmaktadır.

4. Davranış bilimleri insan davranışına odaklı teorik modeller sunarken, hukuk ender olarak davranışın deterministik açıklamasıyla ilgilenmektedir. Tam karşısı bir yaklaşımla, hukukta davranışın otonom özgür iradeye dayalı rasyonel bir karar ürünü olduğu varsayımı egemen olmaktadır. Ne var ki, bu temel varsayım da suç işleyen akıl hastası kişilerin varlığı ile yetersiz kalmaktadır.

Terapötik Hukuk Yaklaşımı³

Hukukçular için problem çözmek uzman sistem yazılım paketleri (robot-hukukçular) ile oldukça kolaylaşacak ise de, hukukun insanileştirilmesi bilişim teknoloji ile şimdilik mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle,

yaptığımız herhangi bir konu, proje var mıdır ya da olmuş mudur? Derneğinizin, bağımsız olarak adalet mekanizmasına ilişkin olarak geliştirdiği bir proje ya da yaptığı bir çalışma var mıdır? Bu konularda elimizde bulunan bilgileri bilimsel çalışma ve değerlendirmelerde kullanmak üzere bizden esirgemezseniz çok müteşekkir oluruz. 2/4/2013

³ Yeni yargılama yaklaşımları (terapötik/sorun çözümlenici mahkemeler) için bkz. <http://www.therapeuticjurisprudence.org> <http://www.courtinnovation.org/>

terapötik *jurisprudence*/hukuk bilimi bağlamında hukukun potansiyel bir terapötik ajan olarak ele alınması, sistemde yer alan ajanların ellerindeki şişelere alabildikleri kadar insanı sınırların sosyal bilimler alanlarından aktarılması gerek. Sonuçları itibariyle terapötik alanda varlık gösterdikleri unutulmamalıdır. Adalet sisteminde aktörlerin verdikleri kararlar sonuçları itibariyle insanı etkilemektedir-*tüketici perspektifi*. Bu sonuç değerler bazen terapötik iken bazen de anti-terapötik olmaktadır. Unutmayın ki, aile hukuku, çocuk hukuku, çocuk suçluluğu, uyuşturucu bağımlısı davasına bakan hakim sosyal çalışmacı olarak yer almaktadır. Bu konudaki ilke ve teknikleri kullanamadığında kötü bir sosyal çalışmacı olacaktır. Bu nedenle, hukuk fakültesi eğitiminde kriminoloji, adalet psikoloji seçimli ders olmaktan çıkarılarak en azından iki dönemlik dersler konumuna getirilmelidir. Bu gerçekleşmediğinde yargı sisteminde yer alan uzmanlarla sembolik etkileşime girebilme olanağı olmayacaktır. Yani “hukuk eğitimi insanileştirilmeli” derken, öğrencilerin şimdiye dek gayri insanı eğitildikleri söyleyerek şimşekleri de üzerime çekmek gibi bir niyetim yok. Alışkanlıklar ve gelenekler terk edilerek, arzu edilen “balance” in tesis edilmesidir. Şimdilik balans dışılık(*out of balance*) söz konusudur. Psikoloji, adalet psikolojisi, sosyal hizmet dersini almak iyi hakim/avukat olmak bakımından önemlidir.

Söylemek istediğim hukukun terapötik olabileceğidir. Verilen karar insanların duygusal kimliklerini/beyin sapını derinden etkilemektedir; ve etki genelde de olumsuz olmaktadır. Hukuki Gerçekçilerin vurguladığı disiplinler arası yaklaşım öne çıkarılmalıdır.

Tüm olası gelişmelere karşın *de facto* uygulamaya bakmak gereklidir- sosyal realite bizlere neler söylemektedir. Nitekim, bu sempozyumda söylentilere tanık olacaksınız. Sistemde anılan konulara ilişkin olarak yapılması gereken doktorların yaptığı check-up türü legal check-up’lar söz konusu olmalıdır.

Terapötik *jurisprudence*’u gerekli yapan bir husus ta ceza adaleti sistemine gelen suçluların toplumsal zayıflıklar olarak görülmesi; toplumsal genel ve *tertiary*(ikinci) önleyici tedbirlerle sorunu çözemediği için sisteme gelen bireyler terapötik bir gereksinmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

Hukukun terapötik bir ajan olarak rolünü incelemek, hukuk ve sosyal bilimlerin birlikteliğini içeren disiplinler arası bir alandır. TH akıl sağlığı ve etkilediği bireylerin akıl sağlığı üzerindeki kaçınılmaz sonuçları olan sosyal bir güce işaret etmektedir. TH, sosyal güç odakları olarak hukuk kuralları, usulleri ve sistemdeki aktörlerin ekseriya bilinçli veya bilinçsiz terapötik veya

anti-terapötik sonuçlar ürettiğini tanımaktadır. Bu bilim dalının belirgin amacı terapötik sonuçları maksimize ederken, anti-terapötik sonuçları minimize etmektir. Bu nedenle, kişilerin psikolojik ve duygusal sağlıkları ve refahına odaklanmaktadır. Bu amaçla, daha fazla terapötik sonuçlar elde etmek üzere yasalar ve usullerin uygulanması veya reformu konusundaki öneriler ağırlık merkezini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sistemde hakimler, savcılar, avukatlar, denetimli serbesti görevlileri ile kolluk görevlileri içeren aktörlerin davranışları değerlendirilmelidir. *Terapötik sonuç* terimi genelde sağlıklı psikolojiyi simgelemek; stres, endişe veya tahrikten uzak veya olabildiğince azaltılmasını içermektedir. İşte yasalar, usuller ve sistemdeki aktörler belli işlevsel davranış veya düşünceleri teşvik veya beslediklerinde, kişiler için terapötik olabilirler. En dramatik örnekler olarak uyuşturucu madde bağımlısı bir suçlunun tretmanı için saiksel bir yapı/şiddet mağduru olan kadınlar için yalnızlık hissinden kurtularak otonomluğun sağlanmasıdır.

Akıl sağlığı ve sosyal bilimlerden öğeleri içeren sosyal hizmet mesleği teoriler ve uygulamalar sentezini temsil etmektedir. Nihai amacı insanlara yardım ederek onların uyum yetenekleri ve yetilerini güçlen- dirip artan ölçüde kendilerine yeterli hale gelmelerini sağlamak ve bu süreçte çevresel engelleri azaltmaktır. Özetle sosyal bağlamda kişinin ve toplumun iyiliği/refahı hedeflenmektedir. Bu konuda tarihsel/kültürel örnekler de irdelenmelidir.

Sosyal hizmet alanı, hukuk eğitimi ve uygulaması için yararlı bir bağlam sağlamaktadır. Klinik hukuk öğretimi bağlamında öğretim görevlisi ve öğrencilerin katılımı ile geliştirilecek klinik çalışmalarla klinik hukuk öğretim görevlisi sosyal hizmet değerleri, ilkeleri, kavramları ve tekniklerini uyulama olanağı bulabileceklerdir. Bu doğrultuda Türk Yargı sisteminde *terapötik bir yargıya* doğru ciddi bir adım atılmış olacaktır.

Sosyal hizmet uzmanları farklı üç seviyede müvekkil sistemleri ile etkileşime girmektedirler: Mikro-bireysel, mezo-ufak gruplar ve makro-kurum ve toplumsal düzeyde değişim hedeflenmektedir.

Terapötik yargının temel yaklaşımı hukukun etkilenen bireyler için adalet ve öteki ilgili normatif değerlerle tutarlı olarak terapötik sonuçlar geliştirmesi esas olmalıdır. Bu bağlamda bilimsellik adına tek bir normatif bağlam yerine yarışan değerler olabileceği göz ardı edilme- mekle beraber yargıya özgü durumlar bakımından belirli koşullar tahtında nasıl davranılması gerektiği hususu belirlenmelidir.

Terapötik yargı alanında psikolojik açıdan hassas/duyarlı alanlar kavramı öne çıkmaktadır. Bu kavram Batıda legal hassas noktaları önleyici hukuk fikrinden neşet ederek gelişme gösterdi. Hassas/duyarlı alanlar potansiyel hukuki ihtilafları içeren alanlardır. Sosyal hizmet anlayışıyla hareket eden proaktif bir hukuk ajanı/avukat bunları tahmin, planlama, düzeltme ve minimize etmeye çalışmalıdır. Psikolojik hassasiyet özellikle aile hukuku gibi maddi hukuk alanlarında oldukça fazladır. Bu bağlamda en hassas olanı ise çocuk refahıdır.

Hukuk fakültelerine artık topluma hizmet etmesi fikri ve sosyal adalete adanmışlığı öğrencilerin bilincinde yer ettirmesi egemen olmalıdır. Bu doğrultuda çocuk refahına ilişkin olarak *çocuk hukuku* öğretiminde, ekonomik açıdan sağlıklı koşullarda olan çocuklar ve aileler gibi riskli nüfusun yaşamlarını geliştirme hedef alınmalıdır. Doğası gereği disiplinler arası bir konumda olan çocuk ve aile hukuku, çocuğun(velayeti ve üstün menfaati/best interest gibi) meseleleri içeren alanlarda sosyal hizmet gibi alanlardan edinilmiş bilimsel verilere dayalı olmak zorundadır. Bu doğrultuda etkilenen çocuklar ve ailesi için hizmetlerin yürütülen yargısal sürecin daha terapötik olmasını sağlamak üzere aile sistemleri yaklaşımı ön görülmelidir.

Bu konulara ilişkin olarak öğretim ve uygulama arasındaki ilişkiye odaklanan ve öğrencilerin nasıl tecrübi öğrenim kazanabilecekleri konusunda sayısız yayına tanık olunmaktadır. Bu doğrultuda karakolda krize müdahale timleri/grup çalışmaları/uygulamaları/ uzlaşma modelleri /mağdurun zararının karşılanması/ yetenek geliştirme programları- etik sorunlar: sır saklama(*confidentiality*) karşıtı güvenlik/islah karşıtı güven- lik düşüncesi... sonuçta amaç sosyal adaletin gelişmesine katkıda bulunmak; bu konuda kolektif bir bilinç yaratmak gerekmektedir.

Şu anda ülkede yaklaşık 82,000 avukat; hukuk fakültelerine devam eden öğrenci sayısı da yaklaşık 48,000 civarında olması karşısında hukuk eğitimi zihniyet değişimi için temel olmaktadır.

Hukuk Eğitimi

Altmış yıllık tecrübemin sergilediği üzere, derslerdeki çeşitlilik(temel dersler) yelpazesi yerine derinlik kazanımına öncelik vermek isteyen bir hukuk fakültesi geleneksellik kısıcında kalarak daha esnek bir sistemi sebepsiz yere göz ardı etmektedir. Örneğin ticaret hukuku, aile hukuku ve iş hukukuna eğilen bir kişi için temel derslerden bir kısmının programdan çıkarılması halinde hiçte endişe verici bir durum söz konusu olmamalıdır.

Kuşkusuz, hukuk eğitimindeki temel dersler diğer hukuk konularından daha fazla özel değildirler. Çoğu derslerin, muhtevası geniş ölçüde unutulmuş ezberleme ve hatırlama eksersizi ile sınırlı kaldığı unutulmamalıdır. Önemli olan gelecekteki hukuk uygulaması için nelerin *sine qua non* olduğunu saptamak; esnek/modüler bir sistem sunabilmektir. Öte yandan, hukuk eğitiminin ne türden bir bilinçlenmeye odaklandığı da (adalete mi, yoksar taraf savunulmasına odaklı oyna) irdelenmeli; hukuk fakültelerinde klinik hukuk eğitimine ivedilikle geçilmelidir. Yinelersenek, sosyal hizmet alanı, hukuk eğitimi ve uygulaması için yararlı bir bağlam sağlamaktadır. Klinik hukuk öğretimi bağlamında öğretim görevlisi ve öğrencilerin katılımı ile geliştirilecek klinik çalışmalarla klinik hukuk öğretim görevlisi sosyal hizmet değerleri, ilkeleri, kavramları ve tekniklerini uygulama olanağı bulabileceklerdir. Bu doğrultuda Türk Yargı sisteminde *terapötik bir yargıya* doğru ciddi bir adım atılmış olacaktır. Hukuk fakültelerine artık topluma hizmet etmesi fikri ve sosyal adalete adanmışlığı öğrencilerin bilincinde yer ettirmesi egemen olmalıdır. Bu doğrultuda çocuk refahına ilişkin olarak *çocuk hukuku* öğretiminde, ekonomik açıdan sağlıksız koşullarda olan çocuklar ve aileler gibi riskli nüfusun yaşamlarını geliştirme hedef alınmalıdır. Doğası gereği disiplinler arası bir konumda olan çocuk ve aile hukuku, çocuğun(velayeti ve üstün menfaati/best interest gibi) meseleleri içeren alanlarda sosyal hizmet türü alanlardan edinilmiş bilimsel verilere dayalı olmak zorundadır. Bu doğrultuda etkilenen çocuklar ve ailesi için hizmetlerin yürütülen yargısal sürecin daha terapötik olmasını sağlamak üzere *aile sistemleri* yaklaşımı ön görülmelidir.³

Klinik çalışmada müvekkil ve öğrenci için terapötik olacak şekilde sorunlara yaklaşılmalıdır. Bu doğrultuda iyi yerleşmiş sosyal hizmet uygulamalarından “müvekkilin bulunduğu konumdan” işe başlanılmamalıdır.

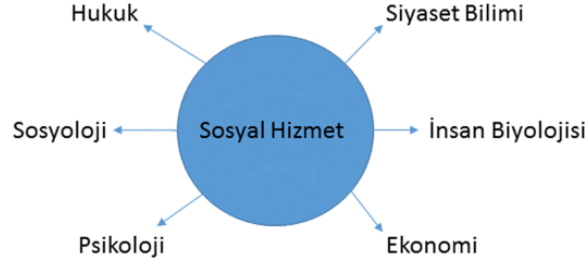
Sorunu anlamak ve uygun bir çözüme doğru bir strateji geliştirmek sürecinde 1) Devam eden değerlendirme ile eğinilecek sorunları belirlemek; 2) Bu sonuca uyarlı sosyal hizmet ilke veya tekniğini uygulamak söz konusu olmalıdır.

Sosyal hizmet uygulamalarını temellendiren teoriler, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, insan biyolojisi ve siyaset biliminden edinmiştir. Bu disiplinler sosyal çalışmacıya insan davranışı, gelişmesi, akıl sağlığı, aile ve grup

³ Türkiye’de hukuk bilinci için bkz. M. Şenocaklı “Ergenekon davasında aftan başka çözüm yok”-Prof. S. Selçuk’la söyleşi **Vatan** (17/12/2012 ve 18/12/2012).

dinamikleri, kültürler ve siyasal süreçleri anlama yetisiyle ekolojik değerlendirmeler sonucu beliren sistem seviyesinde müdahaleye elvermektedir.

Dairenin merkezinde sosyal hizmet olmak üzere ilişkili olduğu alanlar

Mesleğe özgü adalet, fair-play ve ahlakiliği geliştirmeyi de içeren temel profesyonel yetenekler ve değerler önem kazanmaktadır. Aile dinamikleri ve insan gelişimi ön plana çıkmaktadır. Hukuk öğrencileri bunlara niye yabancı kalsın!

Bireyleri anlamak için aile yapısı ve işlevine odaklanılmalıdır. Bu bağlamda *aile sistemler teorisi* önem kazanmaktadır. Bu teoriye göre, kişiyi, anlamının biricik yolu bireye aile içinde bakılması ve aile içindeki etkileşimin anlaşılmasıdır. Bu teori çocuğun menfaatini/ yararını anlama özel yöntemidir. Bu teoride iki önemli ve özgün kavramdan biri “karşılıklı etkileşim”, ötekisi, “sorumluluk paylaşımı”dır. Aile etkileşimli ve dinamik bir sistem olarak, bireyin davranışını da içermek üzere vuku bulan her şey bir şekilde aileye izafe edilmektedir. Bu yaklaşım/kavram, her aile bireyinin olan her şeyden ve aile üyelerinin işlevlerinin geliştirilmesi açısından önemli olduğuna vurgu yapmaktadır.

Aile sistemleri düşüncesi, “niçinler” yerine “nedirler” üzerine odaklanıp, mevcut işlevi tasvir etmeye yönelmekte; geçmişe ve ailenin bir iç görüşü olup olmadığına odaklanmaktadır. Bu teorik yaklaşımda, ailede var olan patolojiden çok potansiyelin/güçlerin belirlenmesine vurgu yapılmaktadır. Bu teoride egemen olan felsefe, kişilerin kısıtlamalar kaldırıldığında kullanılmamış veya kapasite altı kullanılmakta olan yeteneklerin ve kaynakların mobilize edilmesidir.

Terapötik yargı süreci için avukatından yardım talebinde bulunan müvekkilin, bu yardımı kabullenmek için gerekli adımları atması, sosyal hizmete havale edilenin direnç göstermemesi, müvekkilin değişim için hazır olması gibi unsurlar göz ardı edilmemelidir.

“Açık bir şey söyleyeyim, ben hukukçuyum, hukuk okudum, yalnız hukuka ihtiyacı ahlak belirler. Neden mi? Eğer insanlar etik davranış ilkeleri içinde kalırlarsa, hukuka müracaat çok az ve kompleks meselelerde ortaya çıkar. Bana göre etik bu konuda çok daha ağırlıklı ve önemlidir. Onun için, söylemek istediğim şey özetle şu: Etiğin halledilmesi durumunda, ama sosyoloji ve psikolojiyle desteklenerek, hâkimlerimizin durumu çok daha farklı olacaktır, yargı süreci çok daha insani ve katlanılabilir olacaktır, insanımızın gözünde hukuk ve her türden hukukçu, hâkim ya da savcı, avukat saygın olacaktır. Hemen belirtilmesi gereken bir nokta da sadece hukukçulara değil, bana göre halkla karşı karşıya gelen her gruba, örneğin polise de, hizmet içi eğitimle verilmesi gereken bir eğitimidir bu.” (A.U.Türkbağ).

Türk ceza teknolojisinde 5402 sayılı (2005) *Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunuyla* önemli bir değişim sağlanmış bulunmaktadır. Sanık hakkındaki sosyal araştırma raporu (SAR) ile yalnızca suçu kimin işlediği sorusu ile yetinmeyerek sanığın doğası, yaşam stili, tutumu ve geçmişine ait yeni sorular sorulmaya başlanmıştır.

12-15 yaş grubu çocuklar için çocuk mahkemelerinde norm haline getirilen SAR/SİR, hazırlandığı koşullar ve buna dayalı içerikleri çocuğun psiko-sosyal dünyasını yansıtmaktan yoksun olarak sosyal görüşme raporuna dönüşmüştür.⁴ Öte yandan denetimli serbestlik kurumu denetim ve sosyal yardım bileşenlerinden oluştuğu göz önüne alınarak sosyal realitesinin ne olduğunu Sempozyumda Çetin, Turan ve Kiremitçi tarafından sunulacak “Denetimli Serbestlik-Denetimli mi? tebliği ile tanık olacaksınız.

Şüpheli/sanık ile mağdur arasında bozulan dengeyi⁵ yeniden oluşturmak üzere mağdur lehine getirilen yeni hükümlerin sosyal gerçekleşmesi koşulları hazırlandı mı? YTCK (Yeni Türk Ceza Kanunu Md.61-62) ile ağırlıklı olarak gündeme gelen suçlu hakkında psiko-sosyal anket hazırlanması (SAR) ve

⁴ V.İrtiş, “Çocuk Mahkemelerinde Görev Yapan Yargıçların Tecrübeleri Üzerinden Türkiye’de Çocuk ve Genç Ceza Adaleti” Uluslararası *Çocuklar için Adalet Sempozyumu* (5-7/ 2012-Ankara).

⁵ M.T.Yücel. “Hukukun Sosyal Teorisi” **TBB Dergisi** Sayı 52 Mayıs/Haziran 2004 ss. 118-133; Dünya Adalet Projesi ‘2010 Hukukun Üstünlüğü Endeksi’ için bkz. T.Tanış. “Adaletin bu mu Türkiye” **Hürriyet** (16/10/2010) s.8.

hükümlülerin denetimli serbestiye (*probation*) tabi tutulması için, iş yüküne oranlı personel sayısının *de facto* gerçekleşmesi doğrultusunda kaç yıla gereksinme olduğunun planlaması yapıldı mı?⁶ Personel ile iş yükü arasında etkin bir işlev görmeye elverişli bir oran kurulamadığında bazı kurumların *de-jure* varlığının biçimsel olmaktan öteye gidemeyeceği düşünüldü mü? veya bu türden bir gerçek 647 sayılı *Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun*da (1965) yer alan erteleme hükmünün son 40 yıllık uygulamasında görüldüğü üzere “negatif bir hal” saptanmadığından ertelemeye hükmedilmesi gibi biçimsel otomatığın devreye girmesinde görülmedi mi? Gerçeğin daha somut bir göstergesi olarak, 11-14 yaş grubu hükümlü çocuklar için 26 yıldır uygulama olanağı bulunamayan *probation* kurumunun 15-17 yaş grubu ile birlikte yetişkinleri de kapsar şekilde uygulanabileceğini düşünmek illüzyon değil midir? Ceza hukuku temeli olan “orantılılık” ilkesine ne derece sadık kalındı?⁷ “Bıçağı” kesen bir şey olarak tanımlarsak, bir şeyi kesmeyen bıçak, ne kadar

⁶ Denetimli serbestlik (*probation*) ceza sistemimize **YTCK** (Md.51-5/2004) ile girmiş olmayıp, 2253 sayılı *Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun*un (1979) (*Çocuk Koruma Kanunu* ile yürürlükten kaldırılmıştır-2005) 29-30.maddeleriyle ön görülmüş olmasına karşın 26 yıllık uygulama evresinde bu kurumun Anglo-Sakson/Kıta Avrupası düzeyinde tek bir uygulamasına tanık olunamamıştır. *Probation* kurumunun ayrıntılı analizi için bkz. M.T.Yücel. “A.B.D.’de Yetişkin Suçlulara Tatbik Edilen Deneme Müessesesi (*Probation*) Tetkik ve Tahlili ve Bu Müessesenin Türk Ceza Hukukuna İntikali İmkani” **Adalet Dergisi** s.11-12, 1965, ss. 1313-1327. Kuşkusuz, yeterli bilinç oluşuncaya kadar anket raporu uzun yıllar biçimsellik ötesi bir işlev göremeyecektir. Bu sürenin kısaltılması amacıyla toplumsal korunma açısından anket raporu hazırlanmasının ciddi suç faillerine inhisar ettirilerek ayrıntılı, işlevsel raporlama sistemi gerçekleştirilmelidir. Bu evreden sonra kural olarak haklarında rapor düzenlenmesi hiç fark yaratmayacak suçlular için anket raporu düzenlenmelidir. Bkz. 5402 sayılı *Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kuralları Kanunu* (K.T. 3/7/2005-R.G. 20/7/2005-25881). Almanya’da personel-hükümlü oranına bakıldığında, cezaevlerinde 70.000 hükümlünün 3.500 infaz görevlisi yardımından yararlanmasına karşılık, haklarında denetimli serbesti hükmedilen 165.000 kişinin 2.400 gözetim memuru rehberliğine terk edilmesi oldukça çarpıcı gelmektedir (!?) Öte yandan, *Occam’ın usturası (Çok azı ile yapılabileni fazlası ile yapmak nafiledir)* kullanılmadığı için “gözetimli erteleme” yerine gereksiz/tercüme kokan bir kavramı, denetimli serbesti’yi icat ettiler. Bkz. “Denetimli Katliam” **Hürriyet** (11/05/2011)s.3: Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdür Yardımcısı C.Gürler: “denetimli serbestlik ile topluma salınan hükümlülerin yeni suçlar işlediğini; maalesef, denetimli serbestlik uygulama- sından istenilen sonuçlar alınmadığını” belirtti.

⁷ Bkz. M.T.Yücel. **Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi** TBB, 2007, ss.341-342; Suç tipolojisine özgü tutarsızlık için bk. Z. Hafizoğulları “Beşeri Cinsellik ve Yeni Türk Ceza Kanunu” **Yetmişbirinci Kuruluş Yılı Armağanı** (Türk Hukuk Kurumu) Ank., 2005, ss.357-68; yoğun kavramsal tutarsızlıklara tipik bir örnek olarak “mahsup” için TCK 16 ve 63. maddelerine bakmak yeterli olacaktır. Aynı derecede tutarsızlık örneği olarak bkz. Anayasa Mahkemesi Karar E.2011/98, S.2012/24(RG. S.28297-19/05/2012).

yapay olarak gerçek bıçaklara benzese de bıçak olmadığı gibi pratik bir farklılık yaratamayan, davranışı yönlendirmede etkili olmayan bir hukuk kuralının da, hukuk kuralı olmadığı(!) hiç düşünülmedi mi? Bu salt normatif düzenlemelerle, yargıda *adalet* değil, *atalet* olduğu yakarışları azalacak mı? Tüm bu değişikliklerin getireceği mali yükün/zayıyatın ne olacağı saptandı mı? En son olarak ta, sokaktaki insan kendini daha fazla güven içinde mi hissetmeğe başladı? Özetle, Avrupa'da Franz von Listzt'ce dile getirilen ve yenilenen, "Ceza kanunu/*usul*, suçlunun/*vatanadaşın* Manga Carta'- sıdır" liberal söylevi *de facto* gerçekleşti mi?⁸

Hukuk ve diğer sosyal bilimler, teori ve günlük yaşamın pratikleri arasındaki etkileşime dayalıdır. Hukuk eğitimi de bu açıdan irdelenmeli ve güncelleştirilmelidir.

Realite mantığının temeli, *değişim ilkesi* olmasına karşılık, bazı fakültelerde 50 yıldır fazla bir değişim olmadığına tanık oldum. Bu saptama genelde hukuk eğitiminde köklü bir soruna işaret etmektedir.

Eğitimin biçimsellik ötesi rasyonel bir nitelik kazanması için okutulan derslerle verilmek istenilen ve alınan arasında bir karşılaştırma ötesinde alınan bilgilerin nasıl değerlendirildiği sorgulanmalıdır.

İşte değişim ve yaşam gerçeklerine ayak uydurarak, hukuk eğitimi multi-disipliner bir bağlam kazanmalı ve yaşam boyu eğitim sürecini içerdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda gelişen sorunların yoğunluğuna yanıt vermek üzere lisansüstü (*post-graduate*) eğitim dinamik olmalıdır. Artık herkes için uygun bir ölçünün var olduğu o günler geçmişte kalmıştır.

Hukukun salt kavramlardan ibaret olmadığı; tüm kavramların insana dokunarak anlam kazandığı; kişi mahkum olduğunda cezaevine gidenin kavram olmayıp, insan olduğu bilinci kendilerine aşılmalıdır. Lisans düzeyinde kriminoloji ve adalet psikolojisi dersleri önceden okutulmaksızın ceza hukuku ve ceza usulü derslerinin, Sulhi Dönmezer ve Sami Selçuk'un vurguladığı üzere, ne derece anlamsız olduğu da bilinmelidir.⁹

Hukuk eğitiminde "ideal hâkim"/ R. Dworkin'in ifadesiyle *Herkül hâkim tipi* illüzyonundan sıyrılmak; hâkimlerin de yanılabilir yaratıklar olduğunu

⁸ İtalik yazılanlar yazarca eklenmiştir. Her sistemin kendi içinde *rasyonel/ irrasyonelliği* söz konusu olduğu gibi siyasal rasyonellik ile bilimsel rasyonelliğin de uyumsuzluğu var. Fransız filozof Gaston Bachelard, bilimsel kafa ile legal kafanın uyumu söz konusu olamaz, diyor(Bourdieu 2003,97).

⁹ M.T.Yücel. **Yeni Türk Ceza Siyaseti**, İmge, 2011.

kabullenmek en rasyonel bir seçenek olacaktır. Normal insanlar gibi hâkimlerin de muhakemelerini etkileyen eğilimleri, ön yargıları ve dikkat koşulları olduğunu görmeye ihtiyacımız vardır. Hukuk fakülteleri artık kısmen hukukta psikolojinin fazlaca ağırlıklı olduğu okullar olmalıdır. Bu suretle hukuk uygulamasında insan tabiatını anlama girişim ve eğitimi, hiç işlenmemiş *adli akıl* cevherini gün ışığına çıkaracaktır. Sağlam bir eğitimle, psiko-sosyal donanımlı aktörler, çevrelerinde neyin değişmesi gerektiği konusunda sağlıklı kararlar vereceklerdir. Aksi takdirde, eğitimle aktarılan kuram, kural ve değerlerin yozlaştığı bir uygulama ortamında hukuk fakültelerinde verilen eğitim, inandırıcılığını ve işlevini nispeten yitirebilir.

Bu minvalde başlangıçtaki “Nasıl bir yargı istiyoruz?” temel sorumuza dönülerek;

- Suçluluğu kanıtlanıncaya dek her insan suçsuzdur şeklindeki "masumluk karinesi"ne yeniden işlerlik kazandırılması için neler yapılmalıdır?
- *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* bakış açısıyla *silahların eşitliği* nasıl sağlanacaktır?
- Salt hukuki temsil ötesinde *işlevsel adli yardım* nasıl gerçekleştirilecektir?
- Ceza davalarında savunmanın yeterliliği, masumiyet karinesi ile suçluluğu kanıtlanıncaya kadar masum olan sanığın özel sorunu olmayıp, kamunun sorunu olduğu ne zaman *de facto* gerçekleştirilecektir? sorularına yanıtlar aranmalıdır.

İşte tüm bu soruların altında *yasama reformunun* yattığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.¹⁰ Metaforik bir anlatımla, yargı veya başka alanda, mevsimler, tohum ve toprak (*zihniyet kalıpları*¹¹) elvermezse hiçbir şey elde edilemez.

¹⁰ *Legisprudence*: Bir yasa fabrikası gibi çalışan TBMM’inde rasyonelite bağlamında, amaç-ışlev, içsel tutarlılık ve normatif meşruiyet açısından göz ardı edilmemesi gereken temel ilkeler nelerdir? Fazlaca yasa çıkarılması (yasa enflasyonu) “kalite”yi ne derece etkilemektedir? Bkz. L.J.Wintgens(Ed.). **Legisprudence: A New Theoretical Approach to Legislation**, Oxford-Portland:Hart Publishing, 2002; S.Selçuk **Kısıtlı Demokrasi-Sancılı Hukuk**, Truva Yayınları, 2009, ss.228-31; M.T.Yücel **Hukuk Felsefesi**, 2014.

¹¹ Bkz. B.Öztürk, D.Tezcan, R.Erdem ve...**Ceza Muhakemesi Hukuku**(Ders Kitabı) Seçkin, 2009, s.5,7: “*Yasada değil, kafada devrim gerçekleştirilmedikçe halkımız layık olduğu bir sisteme kavuşamayacaktır. Mahkemelere düşen görev eski alışkanlıklara göre değil, yeni CMK’ya uygun işlem yapmaktır. Burada alt yapı eksikliği bahane olarak gösterilmemelidir. Bu eksikliklerle alakası olamayan, örneğin tutuklama kararı gibi işlerde yasaya uyulmaması düşündürücüdür.*”; ayrıca Bkz. M.Sancar ve E. Umit. **Algılar ve Zihniyet**

İtina ve yetenekle incir mahsulü artırılabilirse de, incirin çölde kök salması veya deve dikeninde yetişmesi düşündürülemez. Hukuk eğitiminde, talebelerin hukukun bir süreç sonunda oluştuğu, yoksa onların 19. yaş gününde yaratılmadığını bilmeleri gerekir. Gittikçe çoğalan hukuk fakülteleri de, bazı üniversitelerde olduğu gibi, artık hukuki danışmanlık ve enformasyon merkezi olarak klinik çalışmalara yönelmelidirler.

Kurumları normatif yanı ile değil, *de facto* görüntüsü ile sergileyen, sorgulayan bir eğitim sistemine yoğun gereksinme vardır. Özetle, hukuka sosyolojik açıdan yaklaşmak üzere yargısal etkililiğe (*judicial effectiveness*) odaklanılmalıdır. Bu etkililik bağlamında gündeme alınması gereken bir hususta sistemde mağdurların, özellikle tanık mağdurların nasıl trete edilmesi gerektiğidir. İşte tüm bu sorular ve sorunların üstesinden gelmek üzere hukuk fakültelerine yoğunlaşılmalıdır.¹² Davranış kurallarını içselleştirme öncesi hukuk bilinci/ entelektüel hukuk mesleği kültürü (*ethos*) oluşması için kaliteli bir hukuk eğitimi (*instruction* değil, *education*) öğrencilere verilmelidir.

Yapıları:Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar. TESEV, Mayıs 2009; Bkz. T. Giegerich. "Yargının Bağımsızlığı-Kavramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim, Tarafsızlıkla İlişkili ve Türkiye Üzerine Gözlemler" **Yargının Bağımsızlığı, Tarafsızlığı ve Etkililiği** (Uluslararası Sempozyum-10-11/12/2009) Adalet Akademisi: *Bağımsız kafalı ve gerçekten tarafsız hâkimler sınıfı için temel çalışmaya hukuk fakültelerinde yer verilmelidir. Burada, eğitim ideali, mezunların hukuk metinlerini ve yüksek yargının içtihatlarını eleştirmeden ezberleyen değil, hukuk alanında mükemmel bilgiye dayalı eleştirel zekayla gelişimi olmalıdır.* Ayrıca Bkz. *Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri* 25 Kasım 1985 A/RES/40/32; Avrupa Konseyi *Hâkimlerin Bağımsızlığı, Etkinliği ve Rolü* hakkındaki R(94)12 sayılı Tavsiye Kararı, Uluslararası Barolar Birliğinin *Bağımsız Yargıya Özgü Asgari Standartlar*; S.İnceoğlu."Yeni Anayasada Bağımsız Bir Yargı İçin Neler Yapmalı?..." **TBBD** Y.24, S.95, ss.235-68; D.Woodhouse. "Anayasal Reform Kanunu 2005-Yargı Bağımsızlığını Korumanın İngiliz Yolu" **Küresel Bakış/ Çeviri Hukuk Dergisi**, Temmuz 2011ss.149-165. Ayrıca bkz. C.J.Friedrich. **Sınırlı Devlet** (Terc. M.Turhan), 2. Baskı, Liberte, 2014, ss.205-206.

¹² AİHM hâkimi Prof.Dr. Mark Villiger'e mahkeme huzuruna gelen avukatlarından hangi ülke avukatının etkileyici olduğunu sorduğunda İngilizler diyerek, yanıtına devamla, kendisi İsviçre'de Basel Hukuk Fakültesi mezunu olarak Cambridge Hukuk Fakültesi'nde staja gittiğinde iki hukuk fakültesi arasındaki farkın Porsche araba ile yaya arasındaki fark kadar olduğuna işaret etti (TBB'ince düzenlenen "Bir Adli Organ Olarak Savcılık" Dedeman Oteli, Ankara, (7-8/07/2006); A. Boon ve A. Whyte, "Looking Back: Analyzing Experiences of Legal Experience and Training" 41(2) **The Law Teacher** 189. (2007); R. Burridge, et al. (eds), **Effective Learning and Teaching in Law**, London: Kogan Page, 2002; G. Ferris and R. Huxley-Binns, "What Students Care About and Why We Should Care" in **Affect: The Impact of Emotion on Learning and Teaching the Law**, ed. C. Maughan and P. Maharg (Ashgate), 2011; P. Birks, "Compulsory Subjects: Will the Seven Foundations ever Crumble?" (1995) 1 **Web Journal of Current Legal Issues**.

Teknik bilgiden çok belirli evrensel değer ve ilkelere sadık, demokrasiye yakışan pencereleri açık amfiler, zihinleri açık akademisyenler; duyarlı birer kural ve kavram hukukçusu olacak, geleceklere açık öğrencilerdir.¹³ Hukuk eğitiminin her öğrencide hukuk mesleği etik sorumluluk bilinci ile hukukun sosyal ve siyasal bağlamı üzerine bir anlayış geliştirmesi konusunda geniş bir görüş birliği oluşturulmalı; hukuk eğitimi tüm konulara özgü hukuk reform sorunlarına da odaklanmalıdır. Bu yaklaşım öğrencide hukuk üzerine eleştirel düşünmeyi cesaretlendirecektir. Bu amaçla, hukuk, dinamik, normatif ve değer yüklü bir enstrüman olarak yeniden açıkça kavramlaştırılmalı; hukuk fakülteleri “uygar vicdan”ın gereklerinin geleceğin hâkimlerine tanıtıldığı ve bu yetkinliğin kendilerine kazandırıldığı bilim ve felsefe kurumları olmalıdır.

İşte bu düşüncelerle hukuk eğitimi dinamik bir süreç olarak algılanmalı ve etkililiği devamlı irdelenmeli; *adaleti koruyacak bir hukuk eğitimi veremediğimizde, adaletin de bizi koruyamayacağı bilinmeli ve bunun sorumluluğun da biz akademisyenlerin omuzlarında olacağı bilinmelidir.*¹⁴

“Hukuk fakültesi bana, tamamen benzer, aynı iki durumun nasıl farklı olduğunu göstermeyi öğretti.”

İslah Kavramı

İslah” XX. yüzyıl kriminologlarının saptadığı bir kavram gibi gözüküyorsa da, cezanın amacının ölç alma değil, islah olduğuna dair genel bir kanı, bir devlet politikası olarak Hititler döneminde benimsenmeye başlamıştır.¹⁵

Kuran’ı Kerim’de de 1400 yıl önce bu kavramın vurgulandığı görülmektedir. Kuran’da sözü edilen-mala, şahıslara, şeref ve devlete karşı işlenen- her suçtan sonra “Kim pişmanlık duyar ve kendini islah ederse Allah da onu affeder ve korur” ayetine yer verilmiştir. Bu ayet 400 den fazla gözükmektedir. Tövbe ise 89, islah 33 ve affedici-koruyucu 243 kez ve Rahman (çocuğun ana rahminde elde etmesi gibi karşılıksız her şeyin

¹³ Bkz.A.U.Türkbağ., **Ronald Dworkin’in Hukuk Kuramı**, Derin Yayınları, 2010, s.175.

¹⁴ Bkz. M.T.Yücel. **Yargı Reformu ve Demokrasi**, 2011, s. 5; K.Gözler. “Hukuk Eğitiminde Kitaplar Nasıl Olmalıdır? Institutiones’in Yaklaşımı” **Terazi** Aylık Hukuk Dergisi, Y.2,S.15, 2007, s.99 vd. Hukuk fakültelerindeki öğrenci sayısı 48,000 civarında ve 2013 yılında yeni girenlerin sayısının da 11,403 kişi olması biz akademisyenlerin omuzlarında yarıklar oluşturmalıdır.

¹⁵ O.R.Gurney. **The Hittites**, Penguin Books, Londra, 1990,s.78.

sağlanması) 229 kez belirlemektedir. İşte bize ait bir kavramı bizler sosyalleştirememişiz.

Suç ve ceza siyasetinde temel uygulamanın ceza adaleti sistemiyle somutlaştığı ve öğretide sisteme odaklanıldığı görülmekte ise de, sistem öncesi (suçluluğun önlenmesi) kadar sistem ötesinin (koşullu salıverilen hükümlülerin korunması) çok önemli olduğu yeterince algılanmamıştır. Her şeyden önce, ceza adaleti sistemi için yapılan harcamaların getirisi minimal ölçüde olmaktadır. Önlemenin ne derece ekonomik yarar boyutu olduğu toplam nüfustaki çocuk ve genç nüfus oranı ile eski hükümlülerin işlenen suçlardaki payının küçümsenmeyecek oranda olması göz önüne alındığında belirlemekte; bireysel/ toplumsal boyuttaki önleme tedbiri için harcanan TL'nin, suçlu yakınları ve suç mağdurları için beliren kayıplar ile tretman bedeli toplamının çok altında olacağı bilinmektedir.¹⁶

Ülkede suçlulukla savaşında önleyici tedbirlere öncelik ve ağırlık verme yanında sosyal/ceza normlarının benimsenmesi için de artık “*yapmanın yanına kâr kalmaz*” söylevinin bireysel/toplumsal bilinçte yer etmesine odaklanılmalıdır.

Türkiye’de hapis cezasına fazlaca başvurulduğu(100,000 nüfus itibariyle mahpus sayısında Avrupa’da birinci), fazlaca cezaevi inşaatı neo liberal siyasetin inşaat sektörüne yararı dışında suç seviyesinde bir azalma olmamıştır.

Ülkede 50 büyük firma verileri böyle bir tablo sergilediğinde, çoktan piyasadan yok olurdu. Yalnız bu ceza siyaseti için geçerli olamıyor; patolojik bulguların varlığına karşın siyasetin devam ettiğine tanık olunmakta; yapay çözümlerle sorun yoğunlaşmakta; sorun çözümü soruna gebe olmaktadır. Önemli soru: Araştırma bulguları ile görüntü arasındaki bağlantısızlık nasıl açıklanabilir?

¹⁶ Yüksek risk grubundaki gençlerin okullarını bitirmeleri için sağlanan teşvikler şiddete yönelmelerini önleyici en etkili ve ekonomik yaklaşımlardır. California’da (ABD) Rand Şirketince yapılan bir araştırmada yüksek risk grubundaki gençler için mezuniyetlerine yönelik teşviklerin şiddet ve suç oranında % 10’luk bir azalma sağlamada hapis cezasına başvurudan 5-7 katı daha fazla ekonomik olduğu saptanmıştır. Bkz. P.W.Greenwood ve diğerleri. **Diverting children from a life of crime measuring costs and benefits**, Santa Monica, CA, The Rand Corporation, 1996; E.L.Rubin “California’da Suç Siyasetinin Hedefi Olarak Zararın En Aza İndirilmesi” **Suç Politikası** Seçkin, Ank., 2006, p.44. İşlenen suç miktarı, niteliği ve eğiliminde ifadesini bulan suç koşulları, her yerde suç siyasetini belirleyen kararlı bir öge olmaktadır (*Yazarın notudur*).

Halkın suçlulukla mücadele, sağlık ve eğitim hizmetlerindeki algısı ne merkezdedir? Nispetsizlikler ne derecedir?

Toplumda bazı tür suçlara yönelik kaygıların yarattığı histeri ve akademisyenlerin teknisyenlik ötesine geçememeleri bu sorunun altında yatmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de cezaevi siyasetinin reform edilmesi ihtiyacı vardır.